

На переговорах, які пройшли 6–7 серпня, Б. Берут виступив як господар ситуації і погоджувався лише на включення чотирьох міністрів із Лондона до майбутнього уряду національної єдності, який повинен був очолити С. Миколайчик; для себе передбачав посаду президента. Протилежні позиції сторін не давали жодних підстав для компромісу. С. Миколайчик поїхав із Москви з порожніми руками. Західні союзники спочатку не змогли зайняти визначеної позиції стосовно повстання, дорікали полякам за неузгодженість їхніх дій із союзниками і, зокрема, Москвою. Тільки 30 серпня уряди Великобританії і США визнали АК союзною армією і розпочали допомогу Варшаві.

2 жовтня 1944 р. Т. Бур-Коморовський підписав акт капітуляції повстанців. Згідно з ним, повсталі трактувались як військовополонені і скеровувалися до концтаборів, цивільне населення повинно було залишити місто. Втрати повстанців були величезні: загинуло понад 17 тис. бійців, до 180 тис. цивільного населення. Після капітуляції німці продовжили руйнування будівель, знищивши до 80 % усієї забудови столиці. Значними були втрати гітлерівців – 10 тис. вбитими і 16 тис. пораненими. Політичні цілі організаторів не були досягнуті.

Отже, ми можемо зробити висновок, що операція «Бужа» стала кульмінацією руху Опору в Польщі, поразка польської армії привела до влади комуністичний режим, який вдалося повалити лише в 1989 р.

Список використаних джерел та літератури

1. Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення / П. Вандич. – К. : Генеза, 1996. – 416 с.
2. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795–1990 рр. / Г. Дильонгова. – К. : Вид. дім, 2007. – 678 с.
3. Зашкільняк Л. О. Історія Польщі : Від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк. – Львів : [б. в.], 2002. – 752 с.
4. Зінченко Т. Порівняльна характеристика руху Опору в різних країнах / Т. Зінченко // Історія України. – 1999. – № 17. – С. 11–27.
5. Козакова О. Особливості генези польського руху Опору в умовах нацистського окупаційного режиму / О. Козакова // Історія в школі. – 2002. – № 7. – С. 14–19.
6. Назаревич Р. Варшавское восстание 1944 г. / Р. Назаревич. – М. : Прогресс, 1989. – 239 с.
7. Тымовский Михал. История Польши / Михал Тымовский. – М. : Весь мир, 2004. – 544 с.
8. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн / Валерій Яровий. – К. : Генеза, 2005. – 816 с.
9. Eckert M. Historia Polski 1914–1939 rr. / M. Eckert. – Warszawa, 1990. – 457 s.
10. Friszke A. Polska. Losy państwa i narodu 1939–1945 rr. / Andrzej Friszke // Wydawnictwo Iskry. – 2003. – S. 91–109.
11. Groniowski K. Historia Polski 1914–1975 rr. / K. Groniowski. – Warszawa, 1977. – 567 s.

Валентина Ленська

Нацистська парадигма шкільної освіти на сторінках «Mein Kampf» Гітлера та її практичне втілення напередодні й в добу Другої світової війни

У статті проаналізовано злочинний та націофобний зміст нацистської парадигми шкільної освіти в дискурсі «Mein Kampf» А. Гітлера, доповнений та удосконалений у його промовах, наказах, зауваженнях тощо. Псевдопедагогічну конструкцію фюрера та його adeptів побудовано на «ідеях раси й ідеях особистості». Доведено, що лиходійська практика її втілення в життя спочатку в Німеччині, а потім на окупованих землях стала культурним і фізичним геноцидом і призвела до жахливих наслідків.

Ключові слова: нація, раса, геноцид, етноцид, сегрегація, нацизм, освіта.

Ленская Валентина. Нацистская парадигма школьного образования на страницах «Mein Kampf» Гитлера и ее практическое воплощение накануне и во время Второй мировой войны. Движение Сопротивления в Польше в годы Второй мировой войны. В статье анализируется преступное и нациофобное содержание нацистской парадигмы школьного образования в дискурсе «Mein Kampf» А. Гитлера, дополненное и усовершенствованное в его речах, приказах, замечаниях и т. д. Псевдопедагогическая конструкция фюрера и

его adeptов построена на «идеях расы и идеях личности». В статье доказывається, что злодейская практика ее претворения в жизнь сначала в Германии, а потом на оккупированных землях, стала культурным и физическим геноцидом и привела к ужасным последствиям.

Ключевые слова: нация, раса, геноцид, этноцид, сегрегация, нацизм, образование.

Lenskaya Valentina. Natsytskaya Paradigm Shkolny Education on Page «Mein Kampf» Hitler and uh Practical Embodiment of Eve and the Day of the Global War Second. The author analyzes the criminal nation-phobic contents of the Nazi paradigm of secondary education in the discourse of Adolf Hitler's «Mein Kampf» which was updated in his speeches, orders, and remarks. Hitler's pseudo-pedagogical design of secondary education was based on «ideas of race and ideas of identity». The author proves that the cultural and physical genocide and horrible consequences which followed resulted from villainous practice of its implementation primarily in Germany and afterwards on the occupied territories.

Key words: nation, race, genocide, ethnocide, segregation, Nazism, secondary education.

Постановка наукової проблеми та її значення. У вітчизняній історіографії фактично не існує розвідок, у яких би досліджувалися погляди і плани А. Гітлера, викладені у його праці із символічною назвою «Моя боротьба». Априорі вважається, що забагато честі для світового злодія аналізувати його кредо. Утім, як виявилось, його ідеї, на відміну від його дій, не тільки «не розбиті», а й збирають під свої знамена нові покоління послідовників навіть у країнах, які найбільше постраждали від нацистських злодіянь.

Серед слов'янської молоді з'являються неформальні організації на зразок скінхедів або нацистів, які сіють сім'я розбрату й агресії. У моду ввійшли наочні нацистські символи, наприклад татуїровка, свастики тощо. І так буде доти, доки теоретична спадщина Гітлера, а не тільки практику нацизму не буде ретельно вивчено та розвінчано.

З огляду на це, авторка ставить за мету проаналізувати ті сторінки гітлерівської книги, де йдеться про навчання та виховання молоді і «вищої», нордичної раси, і «нищої – слов'янської» і довести фактами, що привабливі на перший погляд гітлерівські ідеї любові до власного народу, доведені до гіпертрофованого стану національної винятковості, досить швидко трансформуються в практику злодіянь стосовно не тільки до інших народів, а й власного, що порушує природний і соціальний баланс націй. Гітлер на практиці побачив підтвердження свого висновку про те, що «довічна природа безжалісно мстить за порушення її законів» [1, 57] (тут і далі переклад мій. – В. Л.). Усі його химерні теорії перетворилися на фантом і викликали фрустрацію не тільки нацистських лідерів, а й усієї нації-завойовниці.

Нацистська практика, на відміну від теоретичної спадщини А. Гітлера, ґрунтовно проаналізована в українській і радянській історіографії, починаючи від воєнних часів і до сьогодення. Тільки останнім часом вийшло багато цікавих і нетривіальних досліджень вітчизняних учених Г. М. Голиш [2], В. І. Кучер та О. В. Потильчак [3], В. І. Семененко та Л. О. Радченко [4] та ін. Особливо треба відзначити монографії закордонних авторів, виконаних на українському матеріалі, передусім К. Беркгофа [5], Б. Єржабкової [6], а також статтю італійського доктора філософії С. А. Беллеці [7]. Плідно працює в галузі вивчення шкільної політики окупантів на західноукраїнських землях Г. В. Стефанюк [8].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Теоретичне обґрунтування власних поглядів на соціально-політичне, економічне, культурне та партійне життя в історичному ракурсі та в контексті свого часу А. Гітлер виклав у «Mein Kampf» («Моя боротьба») у 20-х рр. ХХ ст. в т. зв. «тюремний період» свого життя. Ця доволі еkleктична теорія, оприлюднена персоною, яка претендувала на роль Месії, повинна була сприяти формуванню відповідного іміджу Гітлера. Розгорнута навколо книги піар-кампанія була розрахована на охлос задля створення такої охлократичної влади, за якої звичайна людина відразу й не зрозуміє, де її власні думки, а де «впіарені» [9, 10], з тим, щоб далі непомітно перейти до авторитарного режиму. «Психіка широких народних мас абсолютно несприятлива до слабкого та половинчастого... Маса більше любить володаря, аніж суплікатора... Більша частина маси не знає, що їй робити з ліберальними свободами» [1, 39]. Ці та їм подібні думки автора вказують на те, що він був невисокої думки про співвітчизників і загалом про людство.

У клопотному мережеві теорій Гітлера, викладених у книзі, з незмінною сталістю присутня педагогічна, а точніше, псевдопедагогічна доктрина, оскільки її автор уважав, що «шкільна освіта... є альфою і омеґою усього», а «політична думка маси – це тільки результат обробки її душі та розуму» [1, 73, 350].

Нова парадигма шкільної освіти – це багатопланова конструкція, рамкою якої є «ідеї раси й ідеї особистості».

Утілити расистські ідеї в життя повинна була німецька молодь, тому «вінець усіх завдань нашої постановки виховання повинен полягати в тому, щоб з усією виразністю поставити перед усією молоддю передусім проблему раси. ...Жоден юнак і жодна дівчина не повинні залишати стін школи, не зрозумівши до кінця, яке велетенське, вирішальне значення має питання про чистоту крові... Тільки на цих шляхах викуємо ми передумови нашого подальшого культурного розвитку» [1, 357].

На підставі расистської домінанти А. Гітлер поділив усе людство на три групи: 1) засновників культури, 2) носіїв культури, 3) руйнівників культури. До перших двох він зарахував арійців, як «Прометейв людства», а всім іншим «належало тільки виконання їхніх планів» [1, 243]. На практиці ідеї фюрера перетворилися на масовий культурний і фізичний етноцид та геноцид автохтонного населення окупованих країн.

Після приходу Гітлера до влади у Німеччині стало очевидно, що й до самих німців ставлення фюрера неоднозначне. Його він теж поділив на дві категорії: меншість, до якої належали «чисті арійці» з яскраво вираженими ознаками володарів, та більшість, яка складалася з «нечистих елементів» без прикмет панства і протистояла «нордично-панівному елементу». У програмній речі в «орденській школі» (один із гімлерівських есесівських інтернатів) Зонтховена 1937 р. Гітлер переніс теоретичні викладки книги в практичну площину й указав юнакам шлях, по якому повинна пройти німецька нація загалом і кожен громадянин зокрема. «Над гуманістичним світоглядом сьогодні отримує перемогу розуміння крові та раси... Це – всепереможна ідея... Уся Німеччина повинна перетворитися на військовий табір. Тоді, нарешті, виникне держава «озброєного народу», у якій кожен із юних років буде носити зброю і мати внутрішню готовність пустити її в хід... Треба усвідомити правомірність агресії проти будь-якої країни...» [10, 238, 242].

Націофобська політика як неврома почала пронизувати всю систему освіти в Німеччині. Передусім було створено «Імперський інститут історії нової Німеччини» як генеральний штаб для поширення і укорінення націонал-соціалістичного світогляду. Нігілістичне ставлення Гітлера до гуманістичних традицій і досвіду німецької освіти яскраво виражене в запротоколізованій промові, яку він проголосив після приходу до влади: «Повна зміна сучасної внутріполітичної ситуації. Неприпустимі ніякі настрої, які суперечать меті. Хто не підкориться, буде зломлений. Винищення марксизму вогнем і мечем. Привчити молодь і увесь нарід тому, що нас може врятувати лише боротьба ... Особлива увага вихованню молоді ...» [11, 38].

Промова разом з ідеями, викладеними в «Mein Kampf», стали підґрунтям, на якому почалася вся перебудова системи освіти в Німеччині у бік «арізації». Було проведено тотальну чистку у всіх університетах та нижчих ланках освіти. На площах запалали вогнища з книжок, де знищувалася не тільки крамольна марксистська література, а й класика світової та німецької літератури, яка стала культурним надбанням людства.

Нацистський прозелетизм не оминув навіть видатних учених, які стали консеквентними адептами расистської теорії фюрера. Лауреат Нобелівської премії фізик Ф. Ленард надрукував статтю «Германська фізика», у якій доводив, що досягнення в галузі фізики стали можливими завдяки «нордичному елементу». Інший лауреат Нобелівської премії біолог Х. Штарк підтримував нацистську політику кадрової чистки, яка звільнила Німеччину від «расово-чужих елементів», і вважав, що саме арійській біології належить пріоритет у всіх великих наукових відкриттях. Один із деканів математичного факультету вступив на лекцію назвав «Математика – нордична наука». На студентів, школярів, робочу молодь ішов шалений тиск. На зборах гітлерюгенда гітлерівській неопіт Бальдур фон Ширах висловив думку очільника Третього рейху, сказавши: «Ми повинні будемо перейти до такої системи виховання, яка зробила би нашу молодь здатною здійснити панування над світом» [10, 239].

Функція виховання набула найрізноманітніших форм: введення у школах нового навчального предмета «Расознавство» та загальної нацифікації всього навчально-виховного процесу; розповсюдження відповідних книг, брошур, періодики, плакатів тощо; організація виставок, мітингів, свят тощо; створення юнацьких пронацистських організацій.

Найкраще тодішню атмосферу в галузі освіти, мабуть, передав німецький поет-антифашист Еріх Вайнер, який писав: «Жахливе нині життя дітей... Дома – бідність, нестатки. У школах – тупа, зв'язана муштра, вічне биття. Після закінчення школи і на канікулах дітей перетворюють на рабів, женуть

на німецькі поля. З ранку до ночі вони гнуть там спину за кусень хліба... Скорботна доля дітей під кривавим кулаком фашизму! Ні хліба, ні радощів, ні волі, ні освіти. Нічого попереду. Таку долю недолюдок Гітлер хоче нав'язати усім поневоленим ним народам» [12].

Протогонист Гітлер та його однодумці з їх неоглобалістичною ідеєю-фікс пішли на Схід під пропагандистським прапором захисту населення від правителів тогочасної Росії, яких фюрер називав «накип'ю людською, низькими злочинцями, заплямуваними себе кров'ю..., які вчинили дику кроваву розправу над мільйонами... фактично знищили інтелігенцію, і ось уже майже десять років здійснюють найжорстокішу тиранію, яку коли-небудь знала історія ...» [1, 562].

Але справжнє обличчя загарбників та їх «визвольна» місія виявилася дуже швидко. Лакмусовим папірцем окупаційної політики стало ставлення до безвинних дітей.

Спочатку німці не мали чіткого й одноставного плану дій відносно дітей та підлітків і діяли спонтанно, залежно від загальної ситуації воєнного часу. Чиновники німецької окупаційної влади часто-густо отримували абсолютно протилежні за змістом накази. Так, у вересні 1941 р. прийшов директивний лист з пропозицією відкрити чотирикласні, т. зв. «народні школи» й «нічого не чинити проти найнижчого шкільництва» [13, 550]. А вже через півроку солдати німецької армії отримали наказ знищувати «хлопців і дівчат віком від 12 до 16 років» [14] через те, що вони є потенційними помічниками партизан.

Поступово А. Гітлер, Г. Гімлер, А. Розенберг, Е. Кох та інші розробили узгоджену послідовну систему заходів від фільтрації дітей у віці від 6 до 10 років для виявлення повноцінних та неповноцінних до створення окупаційної системи освіти та виховання школярів, щоб «дати їм половинчасті знання» і склепати з них «людський матеріал, необхідний для обробки землі» [15, 59, 61].

Першим актом окупаційного апарату стала неприхована руйнація шкіл та знищення їх матеріальної бази. Вони були перетворені на казарми, стайні, гестапо, гуртожитки для поліціїв, будинки розпусти тощо. На дверях з'явилися написи: «Реквізовано для німецької армії. Вхід заборонений. За порушення – розстріл!».

Про нацистську політику руйнації шкіл дає яскраве уявлення табл. 1.

Таблиця 1

Знищення шкіл в окупаційну добу
(вибіркові дані)

Область	Кількість шкіл напередодні війни	Кількість знищених шкіл	Матеріальні збитки, нанесені освіті, <i>крб</i>
Волинська [16, 241]	1224	795	Не маю відомостей
Ворошиловградська (Луганська) [17, 1]	1168	683	120 000 000
Дніпропетровська [18, 209]	1660	1390	125 000 000
Дрогобичська [19, 46]	887	138	96 825 445
Одеська [20, 73]	1391	1079	Не маю відомостей
Полтавська [21, 49–50]	1495	1460	246 272 271
Чернігівська [22, 150]	1271	384	339 000 000

Із табл. 1, дані якої охоплюють усі регіони України, стає очевидним, що окупаційна політика ліквідації шкільних будинків мала системний характер і часто-густо перебувала поза межами здорового глузду. Так, за свідченнями сільських жителів Харківщини, коли німці приходили в села за продуктами, то передусім ішли до школи й без сорому і сумління розважалися тим, що нищили столи, парти, стільці [23, 46].

Солдати-бешкетники розтрощили всі шкільні меблі в Юр'євському районі Дніпропетровської області, залишивши там лише одну парту [24, 7]. Руйнівники знищили в Кіровоградській області 48 тис. парт [25, 6], в Ізмаїльській – понад 3 тис. парт і 227 класних дошок [26, 1,19].

На перший погляд, видається, що загарбники знищували неодохотворені речі, а насправді вони руйнували храм у душах дітей, оскільки школа тоді була чи не єдиним вогнищем культури і її спалювання завдавало величезної моральної шкоди дітям і дорослим.

Утім зовсім скидати з рахунку шкільну освіту й заборонити навчання дітей окупанти не збиралися. Причину цього якнайкраще розкрив очільник окупаційного режиму Білорусі групенфюрер СС В. Кубе. «Шкільна політика вирішує найважливіше завдання в кожній країні, – заявив він. – Шкільне

керування для нас, німців, річ сама собою зрозуміла. Державний муж Адольф Гітлер бачить у керуванні народом найважливіше завдання. І воно починається в школі. До цього ми й звернемося» [27, 81].

В Україні псевдопедагогічну та антигуманну доктрину фіюрера втілювала в життя його креатура Е. Кох. У галузі дитинства та шкільництва його повноваження поширювалися не тільки у ввіреному йому рейхскомісаріаті «Україна», а й часто-густо у вотчині військової адміністрації. Він впливав своїм авторитетом і на румунську адміністрацію в губернаторствах «Бессарабія» і «Трансністрія» як людина наближена до фіюрера. Примусом і зброєю, демагогією та брехнею він почав насаджувати «нову освітянську політику», яка стала частиною політики геноциду, етноциду, сегрегації тощо. Кількість «народних» шкіл була на порядок менша, ніж за радянських часів. Вони перестали бути центрами освіти, а перетворилися на осередок духовної маніпуляції дітьми та їх батьками під пильним оком гестапо. У стінах шкіл проводилася експліцитна політика національної дискримінації, германізації та румунізації підростаючого покоління українців.

Державними мовами на окупованій території стали німецька та румунська. Українська мова була піддана реформуванню, а російська опинилася під суворою забороною. У с. Мар'яновка на Одещині румунські жандарми прилюдно відшмагали шістьох школярів та їх батьків за таємне вивчення неспотвореної української грамоти на квартирі вчительки-патріотки, а її саму стратили [28, 121]. Двох семикласниць із с. Павловки Арцизького району відлупцювали за те, що в письмовій роботі румунською мовою траплялися російські літери. За кожну з них вони отримали три удари різкою [29, 17].

Ідеологічній кастрації зазнали радянські підручники. Учителі отримали наказ нової влади пильно переглянути всю навчальну літературу, видану за радянських часів, і повіривати фотографії керівників партії та уряду, повикреслювати більшовистські гасла та терміни. Освітянські колабораціоністи слухняно взяли за справу, але вона виявилася марною, бо «заміна окремих слів у цілому радянському контексті не досягає мети і подекуди доходить до курйозів», – констатували автори статті «Про підручники в українських народних школах» [30, 86]. У багатьох херсонських школах учителі самотужки почали складати навчальні плани, писати тексти, які замінювали дітям підручники. Але тут виявилася інша крайність: історичні тексти були надто українізовані, що теж не подобалося окупантам [31, 108, 160, 166].

Загальним цілям реакційної «шкільної політики» загарбників відповідала комплектація педагогічних кадрів. Помічник М. Бормана в доповідній записці висловився гранично виразно: «...Вчителів необхідно підпорядкувати німецькій владі..., зробити з них безвільний інструмент німецького духу..., щоб ми могли грати ними, як м'ячиками.» [32, 205]. Де добровільно, а де й примусово, вчителі почали співпрацювати з новою владою. Утім сподівань, покладених на них окупантами, вони не виправдали, незважаючи на привід голодної смерті або жахливого покарання. Не випадково, загарбники вимушені були систематично нагадувати педагогам, що «носії більшовистського впливу, який буде виходити зі школи, будуть покарані на смерть» [33, 71]. Окупанти не кидали слів на вітер. Страти серед українських вчителів були найбільшими серед республік СРСР. Загалом по Союзу вони склали 14 %, а в Україні – 27,5 % [34, 105].

Довгостроковій окупаційній політиці підриву генофонду української нації та відвертому геноциду сприяла низка наказів, інструкцій, висловлювань керівників вермахту про знищення підлітків. У «Пам'ятці німецького солдата» йшлося: «...вбивай кожного..., не зупиняйся, навіть якщо перед тобою старий чи жінка, дівчина чи хлопчик...». Гімлер наказав вбивати дітей, щоб позбавитися месників. В унісон з ним висловлювалися інші [35, 208]. На практиці це означало такі масові лиходійства окупантів, від яких і досі, через багато років після війни, кров застигає в жилах. Не можна без жаху читати ті воєнні сторінки «Піонерської правди», де наводяться факти насильницької смерті дітей. В одному з українських сіл фашисти схопили чотирьох хлопчиків-піонерів і повісили на шкільних воротах.

У Керчі німецька комендатура наказала батькам відправити дітей до школи. Із підручниками й зошитами вони пішли туди, а додому жоден з них не повернувся. Після звільнення міста на його околиці було знайдено 245 трупів тих самих хлопчиків та дівчаток. Дванадцятирічних дітей закопали живими в землю в с. Велика Берізка на Сумщині, Червоний Кут на Харківщині. Дітей перетворювали на живі мішені, за якими ганялися німецькі мотоциклісти й розстрілювали їх [36]. В одній із листівок, які поширювалися на окупованій території, наводиться факт розпродажу дітей віком від 8 до 12 років, батьків яких примусово відправили на роботу до Німеччини. Дітей, яких ніхто не купив,

утопили в річці [37, 113]. У с. Кортеліси на Волині під час розправи з його мешканцями нацистські злочинці стратили 1620 дітей. Ця цифра майже в півтора рази перевищує кількість убитого дорослого населення [38, 60].

У листі з ворожого тилу до «Піонерської правди» малолітній кореспондент, який утік до партизанського загону, повідомляв, що «багатьох хлопців і дівчат з нашого села німці розстріляли ... Вони тут вбивають і палять на вогні не тільки піонерів, а й жовтенят і навіть немовлят...» [39].

Висновки. Загалом аналіз змісту «Mein Kampf» А. Гітлера, висловлювань, речей, наказів тощо його та верховодів Третього рейху разом з аналізом їх практичної діяльності вказує на те, що в нацистів теорія і практика були позбавлені проскопії, а розв'язували лише нагальне завдання: створити атмосферу загального страху, тупої покори та безперечної слухняності новій владі. Камуфляжні обіцянки Гітлера звільнити східних слов'ян від комуністичної тиранії виявилися блефом. Насправді «в його думках і діях усе було побудовано на голому насильстві» [40, 196].

Періодична «інвентаризація» і «ревізія» нацистської теоретичної та практичної спадщини повинна сприяти «національній відповідальності» і історика, і можновладців [41, 24], з тим, «щоб пристосувати їх до заходів мислення та репрезентації, властивих сучасним людям» [42, 209].

Список використаних джерел та літератури

1. Гитлер А. Моя борьба : пер. с нем. / Адольф Гитлер. – М. : Т-ОКО, 1992. – 598 с.
2. Голиш Г. М. У вирі війни. Становище неповнолітніх громадян України в 1941–1945 рр. : монографія / Г. М. Голиш. – Черкаси : Черкас. ЦНТЕІ, 2005. – 323 с.
3. Кучер В. І. Україна в 1941–1944: трагедія народу за фасадом Священної війни : монографія / В. І. Кучер, О. В. Потильчак. – Київ ; Біла Церква : ТОВ «Білоцерківдрук», 2011. – 368 с.
4. Семененко В. И. Великая Отечественная война: как это было... [текст] / В. И. Семененко, Л. А. Радченко. – Харьков : Книж. клуб «Клуб Семейного Досуга» ; Белгород : ООО «Книж. клуб «Клуб семейного досуга»», 2008. – 416 с.
5. Беркгоф К. Жнива розпачу: Життя і смерть в Україні під нацистською владою : пер. з англ. / Карл Беркгоф. – К. : Критика, 2011. – 456 с.
6. Єржабкова Б. Шкільна справа та шкільна політика в рейхскомісаріаті «Україна» (1941–1944) у світлі німецьких документів : пер. з нім. / Бланка Єржабкова. – К. : Наук. думка, 2008. – 272 с.
7. Беллецца С. А. Освіта в Україні під час нацистської окупації (на матеріалах Дніпропетровської області) / Сімоні Аттіліо Беллецца // Укр. іст. журн. – 2010. – № 3 – С. 78–91.
8. Стефанюк Г. В. Шкільництво в Західній Україні під час німецької окупації (1941–1944) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Стефанюк Галина Василівна. – Івано-Франківськ, 2004.
9. Мединский В. Р. Особенности национального пиара. Правдивая история Руси от Рюрика до Петра : на основе закрытых лекций МГИМО МИД России / Владимир Ростиславович Мединский. – М. : ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2010. – 608 с.
10. Мельников Д. Преступник номер один. Нацистский режим и его фюрер / Даниил Ефимович Мельников, Людмила Борисовна Черная. – М. : Изд-во АПН, 1981 – 432 с.
11. Безыменский Л. Особая папка «Барбаросса» / Лев Безыменский. – М. : Изд-во АПН, 1972. – 342 с.
12. Пионерская правда. – 1941. – 12 июля.
13. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / Володимир Косик. – Париж ; Нью-Йорк ; Львів, 1993. – 660 с.
14. Пионерская правда. – 1942. – 25 сент.
15. Тревор-Ропер Х. Застольные беседы Гитлера. 1941–1944 гг. / Хью Тревор-Ропер ; пер. с англ. А. С. Цыпленкова. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2005 – 655 с.
16. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО України), ф. 166, оп. 15, спр. 9.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 32, спр. 80.
18. Днепропетровская область в годы Великой Отечественной войны Советского Союза (1941–1945 гг.) : зб. док. и матеріалів. – Днепропетровск : [б. и.], 1962.
19. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 125.
20. Державний архів Одеської області, ф. 11, оп. 18, спр. 68.
21. Російський державний архів соціально-політичної історії (далі – РДАСПІ), ф. 7, оп. 3, спр. 110.
22. РДАСПІ, ф. 7, оп. 2, спр. 118.
23. Державний архів Харківської області, ф. 2, оп. 1, спр. 597.
24. Державний архів Дніпропетровської області, ф. 19, оп. 4, спр. 24.
25. Державний архів Кіровоградської області, ф. 2860, оп. 1, спр. 385.

26. РДАСП, ф. 7, оп. 3, спр. 101.
27. Умрейко С. А. Патриотизм учителей и школьников Белоруссии в борьбе против немецко-фашистских оккупантов / С. А. Умрейко, А. И. Залесский, П. Н. Кобринец. – Минск : [б. и.], 1980.
28. В бою и труде: Подростки в Великой Отечественной войне. – М. : [б. и.], 1982.
29. РДАСП, ф. 7, оп. 2, спр. 1016.
30. РДАСП, ф. 7, оп. 3, спр. 1198.
31. Останній сталінський удар: Нариси, спогади, оповідання / ред-упоряд. Є. О. Дубовик. – Херсон : [б. в.], 1997. – 264 с.
32. Андриянов В. Полюнь чужбины / Виктор Андриянов, Анатолий Москаленко. – М. : Правда, 1987. – 352 с.
33. Немецко-фашистский оккупационный режим (1941–1944) : сб. ст. / под ред. Е. А. Болтина. – М. : Политиздат, 1965. – 388 с.
34. Черник С. А. Обеспечение общеобразовательной школы педагогическими кадрами в годы Великой Отечественной войны / С. А. Черник // Советская педагогика. – 1978. – № 6. – С. 103–112.
35. Безыменский Л. А. Германские генералы – с Гитлером и без него / Лев Безыменский. – М. : [б. и.], 1964.
36. Пионерская правда. – 1941. – 9 сент.; 1942. – 28 марта; 1942. – 24 июня.
37. Листівки партійного підпілля і партизанських загонів України в роки Великої Вітчизняної війни. – К. : [б. в.], 1969.
38. Першина Т. С. Фашистский геноцид на Украине. 1941–1944 / Тамара Степановна Першина. – Киев : Наук. думка, 1985. – 170 с.
39. Пионерская правда. – 1943. – 1 сент.
40. Кох-Хиллебрехт М. Номо Гитлер: психограмма диктатора / Манфред Кох-Хиллебрехт ; пер. с нем. А. Н. Гордиенко. – Минск : ООО «Попурри», 2003. – 416 с.
41. Проблематика мест памяти. Франция – память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок. – СПб. : Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 1999. – С. 17–50.
42. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / Морис Хальбвакс ; пер. с фр. и вступ. ст. С. Н. Зенкина. – М. : Новое изд-во, 2007. – 348 с.

Андрій Жив'юк, Дмитро Кравчук

Поляки в радянському партизанському русі на території Райхскомісаріату Україна (на прикладі діяльності з'єднання Роберта Сатановського)

У статті аналізується діяльність польського партизанського з'єднання під командуванням Роберта Сатановського, підпорядкованого Українському штабові партизанського руху, на території Райхскомісаріату України, зокрема Волині і Полісся. Розглянуто військову та політичну еволюцію польських партизанських структур, основні мотиви вступу поляків до радянських партизанських загонів, місце, роль, підсумки діяльності польських формувань у радянському партизанському русі, вплив компартійної номенклатури на їх функціонування.

Ключові слова: партизанський рух, Український штаб партизанського руху, з'єднання Роберта Сатановського.

Живюк Андрей, Кравчук Дмитрий. Поляки в советском партизанском движении на территории Райхскомиссариата Украина (на примере деятельности соединения Роберта Сатановского). В статье анализируется деятельность польского партизанского соединения под командованием Роберта Сатановского, подчиненного Украинскому штабу партизанского движения, на территории Райхскомиссариата Украина, в частности Волини и Полесья. Рассмотрено военную и политическую эволюцию польских партизанских структур, основные мотивы вступления поляков в советские партизанские отряды, место, роль, итоги деятельности польских формирований в советском партизанском движении, влияние компартийной номенклатуры на их функционирование.

Ключевые слова: партизанское движение, Украинский штаб партизанского движения, соединение Роберта Сатановского.

Zhyviuk Andrii, Kravchuk Dmytro. The Poles in the Soviet Partisan Movement in the Territory of Reyhkomissariat (the Case of Robert Satanovskyi). This article analyzes the activities of Polish partisan unit under the command of Robert Satanovskyi subordinated to the Ukrainian Headquarters partisan movement in